

mgr **Piotr Żulikowski**
Instytut Socjologii
Uniwersytet Warszawski
Opiekun naukowy:
Doktor habilitowany
dr. hab. Sławomir Łodziński

AKTYWNOŚĆ POLITYCZNA MNIEJSZOŚCI BIAŁORUSKIEJ W III RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Artykuł przygotowano w ramach międzynarodowego seminarium Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego (prof. Sławomir Łodziński) oraz Wydziału Socjalno-Psychologicznego Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego im. Iwana Franki (doc. Sergiusz Rudnicki, doc. Olga Sawyczenko)

Wśród wielu czynników mogących wpływać na polityczne wybory, etniczność wydaje się być jednym z najważniejszych. W istocie związek polityki i etniczności w Europie jest tak silny, że w najnowszej historii można chociażby znaleźć wiele przykładów partii sugerujących z nazwy dbanie o interesy przede wszystkim jednej z grup etnicznych zamieszkujących dane państwo. Wśród mniejszościowych grup etnicznych nie zrzeszających się w partie polityczne na bazie etniczności można zaobserwować utrzymujące się przez wiele lat odmienne preferencje polityczne manifestujące się w trakcie wyborów powszechnych. Jedną z takich grup zamieszkałych na terenie Polski są Białorusini. W artykule tym skupię się na aktywności politycznej (rozumianej wąsko) mniejszości białoruskiej w III RP. Na początek zaprezentuję krótką charakterystykę mniejszości białoruskiej w Polsce. Następnie opiszę próby tworzenia komitetów wyborczych na bazie etnicznej. Dalej pokażę wyniki ostatnich wyborów powszechnych na terenach zamieszkałych przez Białorusinów na tle wyników w całym kraju i w regionie. Ostatnią część pracy stanowić będzie opis udziału przedstawicieli mniejszości białoruskiej w organach samorządu terytorialnego. Bazą tego artykułu będą dane z PKW i GUS, artykuły prasowe, jak również wypowiedzi zarejestrowane w trakcie kilku wywiadów przeprowadzonych zimą 2015 roku w Hajnówce.

Według danych z Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkańców z 2011 roku Polskę zamieszkiwało 43.878 obywateli polskich deklarujących narodowość białoruską. Ponadto 26.448 zadeklarowało w spisie, że posługują się w kontaktach domowych językiem białoruskim [1, s. 13]. Większość z osób deklarujących narodowość białoruską (38.358) zamieszkiwało w województwie podlaskim (Polska północno-wschodnia). 85% z nich deklaruje używanie w kontaktach domowych języka polskiego. Białorusini stanowili większość mieszkańców gmin: Czyżew (76,5 % mieszkańców), Dubicze Cerkiewne (63,7 %), Orla (56 %), gmina wiejska Hajnówka (51,7 %). Według działaczy mniejszości białoruskiej

deklaracje spisowe nie oddają w pełni rozmiarów białoruskiej grupy narodowej zamieszkującej Podlasie, którą oni szacują na 50-300 tysięcy osób. Na przykład tygodnik „Niwa” na podstawie głosów oddanych w wyborach samorządowych na białoruskie komitety wyborcze szacował liczbę ludności Białoruskiej na Białostocczyźnie na 206 tysięcy osób [2, s. 58]. Dla części osób komponent religijny tożsamości dominuje nad narodowym, dlatego wolą się określać jako „Prawosławni” (Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego), aniżeli „Białorusini”, ponieważ właśnie aspekt religijny najbardziej odróżnia ich w od ludności polskiej.

W roku szkolnym 2014/2015 języka białoruskiego uczyło się w 48 placówkach oświatowych 3.010 uczniów należących do tej mniejszości. Istnieją w Polsce 2 licea z obowiązkowym nauczaniem języka białoruskiego: w Bielsku Podlaskim i Hajnówce. W Polsce działa szereg organizacji mniejszości białoruskiej, z których najważniejsze to Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (założone w 1956 roku) oraz szereg organizacji zrzeszonych w Związku Białoruskim w RP. Wydawane są też takie czasopisma jak tygodnik „Niwa” czy miesięcznik „Czasopis”. W ostatnich latach obserwowany jest zanik aktywności białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce [2, 59]. Terytoria zawartego zamieszkiwania Białorusinów na Białostocczyźnie wyludniają się w szybkim tempie, między innymi w związku z migracją ze wsi do miast. W miastach następuje szybka asymilacja z polskim otoczeniem, pomimo podejmowanych akcji skierowanych do ludności miejskiej białoruskiego pochodzenia (inicjatywa „howorymo po swojomu”).

Na fali przemian demokratycznych w Polsce wśród Białorusinów w Polsce pojawiła się idea włączenia się w życie polityczne kraju poprzez wystawianie własnych list w wyborach. W stanowiących ważną cenzurę w polskim życiu politycznym częściowo wolnych wyborach parlamentarnych w 1989 roku brały udział aż 3 komitety związane z środowiskami białoruskim lub prawosławnym Podlasia. Były to: Białoruski Komitet Wyborczy, związany z opozycją demokratyczną, Prawosławny Komitet Wyborczy, wspierany przez cerkiew oraz tzw. niezależny komitet powołany przez PZPR, z którego startowali przedstawiciele środowisk prawosławno-białoruskich. Podział białorusko-prawosławnych głosów na Podlasiu na 3 komitety przyczynił się do nie uzyskania mandatu przez żadnego z ich kandydatów.

Członkowie Białoruskiego Komitetu Wyborczego powołali w 1990 roku Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne (Biełaruskaje Demakratycznaje Abjadnańnie) – jedyną w historii III Rzeczypospolitej partię polityczną będącą reprezentantem interesów konkretnej mniejszości. Partia ta nigdy nie odniosła większych sukcesów i po 1993 roku uległa całkowitej marginalizacji politycznej. Ostatecznie została skreślona z listy partii w 2005 roku. Po 1993 roku przedstawiciele

mniejszości starują z list partii ogólnopolskich w wyborach krajowych, a komitetów w wyborach samorządowych z list partyjnych i lokalnych komitetów wyborczych, z których tylko część ma otwarcie etniczny charakter. Liczba komitetów wyborczych wystawianych przez mniejszości narodowe w Polsce stale maleje i obecnie liczą się jedynie komitety mniejszości niemieckiej i nieuznawanej oficjalnie śląskiej, a w wyborach lokalnych w 2014 roku brak było komitetów białoruskich [3, s. 198].

Przeгляд preferencji wyborczych w ostatniej dekadzie na terenach zamieszkałych przez mniejszość białoruską jest zgodny z wnioskami Mariusza Kowalskiego z badań przeprowadzonych w latach 90-tych. Potwierdziły one zdroworozsądkowe przypuszczenie, że mniejszości narodowe w Polsce są bardziej skłonne głosować otwarte, proeuropejskie, postulujące szeroko rozumianą modernizację i nie łączone z żadną konkretną narodowością czy religią (czyli bardziej liberalne w kwestiach światopoglądowych), aniżeli na partie prezentujące nurt bardziej tradycyjny, narodowo-katolicki i postrzegane jako konserwatywne [4].

W polskim krajobrazie partyjnym ostatniej dekady oznaczało to udzielanie poparcia przede wszystkim postkomunistycznej lewicy (Sojusz Lewicy Demokratycznej) oraz partii agrarnej (Polskie Wyniki wyborów parlamentarnych 2015 w gminach w co najmniej 20% zamieszkałych przez przedstawicieli mniejszości białoruskiej. Dla przejrzystości z tabeli wykluczono komitety wyborcze, które w żadnej z gmin nie uzyskały 10% głosów [5].

	Udział ludności białoruskiej w populacji	Prawo i Sprawiedliwość	Platforma Obywatelska	Polskie Stronnictwo Ludowe	Zjednoczona Lewica (m.in. Sojusz Lewicy Demokratycznej)
gm. Bielsk Podlaski	36,2%	30,9%	18,3%	13,96%	21,59%
gm. Orla	56%	8,37%	26,4%	11,36%	39%
m. Hajnówka	22,9%	20,4%	23,8%	12,39%	19,9%
gm. Czyże	76,5%	5,13%	20,5%	45,41%	17,42%
gm. Dubicze Cerkiewne	67,3%	10,3%	19,1%	32,6%	18,49%
gm. Hajnówka	51,7%	7,96%	18,5%	26,93%	22,95%
gm. Kleszczele	35,6%	20,7%	20,9%	16,93%	20,23%

gm. Narew	37%	22%	15,1%	24,03%	20,17%
gm. Narewka	39%	10,2%	20,4%	35,67%	16,46%
Wynik w województwie podlaskim	3,2%	45,38%	16,74%	8,07%	7,35%
Wynik w całym kraju	0,11%	37,58 %	24,09 %	5,13 %	7.55 %

Stronnictwo Ludowe) w wyborach do Parlamentu. Wyniki tych partii w gminach z dużym udziałem Białorusinów wyraźnie odróżniają się na plus w stosunku do wyników w całym kraju i w pozostałych rejonach województwa podlaskiego. Konsekwentnie też niskie wyniki notują tu kandydaci postrzegani jako prawicowi. Już w wyborach prezydenckich w 1990 roku zwycięzca – Lech Wałęsa uzyskał w Orli i w Czyżach najniższe poparcie w całym kraju. Oba opisane trendy można było zaobserwować także w wyborach parlamentarnych przeprowadzonych jesienią 2015 roku. Zwycięskie Prawo i Sprawiedliwość, partia narodowo-konserwatywna, w swoim programie zawierająca odwołania do katolickiej nauki społecznej, tylko w jednej z gmin w co najmniej 20% Białorusinów uzyskało poparcie więcej niż co piątego wyborcy, podczas gdy w całym kraju – przeszło co trzeciego (37,58 %), a województwie – prawie co drugiego (45,38%). Wynik centroprawicowej Platformy Obywatelskiej oscylowało w granicach wyznaczonych poparciem w województwie podlaskim (16,74%) i w całej Polsce (24,09 %). Ponownie rekordowe poparcie na tle całego kraju i województwa uzyskiwało SLD, tym razem startujące w koalicji z mniejszymi ugrupowaniami lewicowymi jako Zjednoczona Lewica. Bardzo dobre wyniki osiągało też Polskie Stronnictwo Ludowe.

Odmiennosc zachowań wyborczych na terenach zamieszkałych przez Białorusinów widać szczególnie, kiedy porówna się je z rezultatami wyborów w sąsiadujących z „mniejszościowymi” gminami województwa podlaskiego. Tereny położone nieco na zachód, które również cechują się dużym udziałem ludności wiejskiej, brakiem większych zakładów przemysłowych oraz silnym odplywem ludności głosują zupełnie inaczej niż obszary „białoruskie”. Szczególnie to widać na przykładzie poparcia dla Prawa i Sprawiedliwość, które na terenach tych osiągnęło w wyborach w 2015 pułap w granicach 50-70% oddanych ważnych głosów. Skłania to do przyjęcia tezy, że to właśnie etniczność jest czynnikiem decydującym o odmiennosci wyborów politycznych na Białostocczyźnie.

Sukcesy lewicy na terenach zamieszkałych przez Białorusinów związane są po części ze ścisłą współpracą Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego z Sojuszem Lewicy Demokratycznej.

Przewodniczący BTKS Jan Syczewski zdobywał mandat posła kandydując z ich list. Właśnie nieprzekroczenie progu wyborczego przez koalicję Zjednoczonej Lewicy zadecydowało o braku w Sejmie RP obecnej kadencji przedstawicieli mniejszości białoruskiej. Jest to znacząca strata dla tej grupy, ponieważ wybrani z list ogólnokrajowych posłowie białoruscy stawali się nieraz reprezentantami interesów tej (i nie tylko tej) mniejszości. Wspomnieć należy przede wszystkim posła Eugeniusza Czykwina, wybranego z list SLD do parlamentu X kadencji (2001-2005), który był posłem-sprawozdawcą *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym* i walnie przyczynił się do jej uchwalenia przez Parlament RP. Ustawa ta stanowiła przełom w relacjach państwa z mniejszościami narodowymi i zagwarantowała im szeroki wachlarz instrumentów wspierających podtrzymywanie własnej tożsamości grupowej. Na przykładzie tego posła można prześledzić ewolucję podejścia przedstawicieli mniejszości narodowych do sposobu uczestnictwa w wyborach parlamentarnych. Eugeniusz Czykwina w wyborach parlamentarnych w 1993 i w 1997 organizował komitety wyborcze podlaskich mniejszości narodowych, które jednak nie zdołały wprowadzić swoich przedstawicieli do parlamentu. Natomiast start w kolejnych 4 elekcjach parlamentarnych (w 2001, 2005, 2007 i 2011 roku) z list Sojuszu Lewicy Demokratycznej okazywał się skuteczną drogą do uzyskania mandatu posła.

Pomimo braku białoruskich komitetów wyborczych w wyborach lokalnych w 2014 roku we władzach samorządowych na różnym poziomie zasiadają przedstawiciele mniejszości białoruskiej: 3 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej zasiada w sejmiku województwa podlaskiego, a 16 przedstawicieli tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie tego województwa (powiaty: hajnowski, bielski, białostocki, siemiatycki i sokólski). Ponadto 150 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej wybrano do rad miast i gmin na terenie województwa podlaskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa podlaskiego wybrano 12 kandydatów reprezentujących mniejszość białoruską. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

Lista wykorzystanych źródeł:

1. *Piąty raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015.
2. Idzior A. *Organizacje Białoruskie w Polsce*, w: S. Dudra, B. Nitschke (red.) *Stowarzyszenia mniejszości narodowych, etnicznych i postulowanych w Polsce po II wojnie światowej* s.59-88, Kraków 2013
3. Kowalski M. *Geografia wyborcza Polski: Zróżnicowanie przestrzenne zachowań wyborczych Polaków w okresie 1989-1998*, Warszawa 2000.

4. Wojtaszczyk M. *Mniejszości narodowe i etniczne w badaniach z zakresu geografii wyborczej - nieistotny czynnik czy ważna determinanta przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych w Polsce?* w: *Prace i Studia Geograficzne*. Tom: 54, s. 189-210, Warszawa 2014.
5. Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej: <http://parlament2015.pkw.gov.pl/> (dostęp: 21.05.2016).